

Nd.

4. Frumvarp til laga

[4. mál]

um breyting á almennum hegningarlögum nr. 19/1940, sbr. lög nr. 22/1955.

(Lagt fyrir Alþingi á 103. löggjafarþingi 1980.)

1. gr.

1. málsgr. 59. gr., sbr. 1. málsgr. 6. gr. laga nr. 22/1955, orðist svo:

Ef aðili rýfur í verulegum atriðum skilyrði þau eða fyriræli, sem honum hafa verið sett samkvæmt 1.—6. tölulið 3. málsgr. 57. gr., getur saksóknari krafist þess, að dómari taki málið fyrir að nýju, enda sé skilorðstími ekki liðinn, þegar rannsókn hefst gegn aðila sem sökunaut fyrir rétti eða lögreglustjóra (rannsóknarlög-reglustjóra ríkisins) eða löglærðum fulltrúa hans.

2. gr.

1. málsliður 60. gr., sbr. 7. gr. laga nr. 22/1955, orðist svo:

Nú hefur rannsókn út af nýju broti aðila hafist með þeim hætti, sem segir í 1. málsgr. 59. gr., áður en skilorðstíma lýkur, og er dómstólum þá heimilt að dæma refsingu fyrir það brot sér í lagi án skilorðs, en láta skilorðsdóm haldast.

3. gr.

Fyrirsögn IX. kafla laganna verði þessi:

Fyrning sakar, brottfall viðurlaga og uppreist æru.

4. gr.

80. gr. orðist svo:

Sakir fyrnast samkvæmt ákvæðum 81. og 82. gr. Á það einnig við um brot samkvæmt sérrefsilögum, nema þar sé annan veg mælt.

5. gr.

81. gr. orðist svo:

Sök fyrnist á þeim tíma, er hér segir:

1. Á 2 árum, þegar ekki liggur þyngri refsing við broti en 1 árs fangelsi eða refsing sú, sem til er unnið, fer ekki fram úr sektum.
2. Á 5 árum, þegar ekki liggur þyngri refsing við broti en 4 ára fangelsi.
3. Á 10 árum, þegar ekki liggur þyngri refsing við broti en 10 ára fangelsi.
4. Á 15 árum, ef þyngsta refsing við broti er 16 ára fangelsi eða lengra tímabundið fangelsi.

Sök samkvæmt 262. gr. fyrnist þó ekki á skemmri tíma en 5 árum. Hinu sama gegnir um brot, sem fólgin eru í því, að sakborningur kemur sér undan greiðslu á tollum, sköttum eða öðrum gjöldum til hins opinbera.

Nú gerist maður sekur um háttsemi, sem varðar við fleiri en eitt refsíákvæði, og skal þá miða fyrningarfræst brotanna við það ákvæði, er geymir þyngst refsímörk.

6. gr.

82. gr. orðist svo:

Fyrningarfrestur telst frá þeim degi, er refsiverðum verknaði eða refsiverðu athafnaleysi lauk.

Nú er refsinæmi háð því að nokkru leyti eða öllu, að háttsemi hafi í för með sér tiltekna afleiðingu, og hefst fyrningarfrestur þá ekki fyrr en afleiðing þessi kemur fram. Hinu sama gegnir að sínu leyti, ef refsinæmi er háð því, að tiltekið atvik beri að höndum eftir að háttsemi er uppi höfð, og tekur sök þá ekki að fyrnast, fyrr en atvik þetta hefur gerst.

Nú er refsiverður verknaður framinn á íslensku skipi eða loftfari, utan refsilögsögu íslenska ríkisins, og tekur sök þá ekki að fyrnast, fyrr en skipið eða loftfarið er komið til íslenskrar hafnar. Fyrningarfrestur hefst þó ekki síðar en 1 ári frá því að brot var framið.

Fyrningarfrestur rofnar, þegar rannsókn hefst gegn manni sem sökunaut fyrir rétti eða lögreglustjóra (rannsóknarlögreglustjóra ríkisins) eða löglærðum fulltrúa hans út af broti. Nú heimila lög lögreglumanni að ljúka máli með sátt, og er fyrning þá rofin, er lögreglumaður sakar mann um brot og gerir honum kost á sátt. Þegar stjórnvaldi er endranær heimilað að gera mönnum refsingu fyrir brot, rofnar fresturinn er stjórnvald sakar mann um slíkt brot.

Nú er hætt við rannsókn samkvæmt næstu málsgrein hér á undan vegna þess að handhafi ákærvalds ákveður að höfða ekki mál gegn sakborningi eða hverfur síðar frá ákæru og fyrnist sök þá án tillits til þeirrar rannsóknar. Rannsókn, sem hætt er við um óákveðinn tíma, rýfur ekki heldur frestinn, nema stöðvunin stafi af því að sökunautur hafi komið sér undan rannsókn. Þá telst tími sá, sem rannsóknin stóð yfir, ekki til fyrningartímans. Hafi mál ónýst, sem höfðað var innan loka fyrningarfrests, má taka það upp að nýju á næstu 3 mánuðum frá því að það ónýttist.

Nú er sök fyrnd samkvæmt framansögðu og verður þá hvorki refsað fyrir háttsemina né dæmd viðurlög þau, sem mælt er um í 62.—67. gr. Hinu sama gegnir um eignarupptöku og réttindasviptingu og úrræði samkvæmt 2. málsg. 148. gr. og 2. málsg. 241. gr. Fyrningarfrestur um eignarupptöku er ekki skemmri en 5 ár, en 10 ár um eignarupptöku samkvæmt 3. tölulíð 1. málsg. 69. gr. og hliðstæðum ákvæðum í sérrefsilögum, nema þar sé öðruvísi kveðið á.

7. gr.

83. gr. orðist svo:

Refsivist eða hælisvist, sem dæmd hefur verið, fellur niður, ef fullnusta dóms er eigi byrjuð áður en frestir þeir eru liðnir sem hér greinir:

1. 5 ár, ef refsing er varðhald eða fangelsi allt að 1 ári eða dæmd er hælisvist samkvæmt 65. gr.
2. 10 ár, ef refsing er fangelsi lengur en 1 ár og allt að 4 árum, og á þetta einnig við um dæmd viðurlög samkvæmt 62., 66. og 67. gr.
3. 15 ár, ef refsing er fangelsi lengur en 4 ár og 8 ár hið mesta.
4. 20 ár, ef tímabundin fangelsisrefsing er dæmd lengri en 8 ár.

Fyrning samkvæmt framansögðu hefst, þegar unnt er að fullnægja dómi samkvæmt almennum ákvæðum laga.

Frestun á fullnustu refsingar samkvæmt skilorðsdómi telst ekki til fyrningartíma né heldur sá tími sem aðili sætir refsivist eða hælisvist samkvæmt öðrum dómi. Hinu sama gegnir um skilyrta náðun, þó þannig að fyrningartími lengist ekki nema sem skilorðstíma svarar.

Fyrning er rofin, þegar fullnusta dóms er hafin.

Nú hefur fangi tekið út nokkurn hluta refsivistar eða hælisvistar, en er veitt reynslulausn eða skilyrt náðun. Rjúfi hann síðan skilorð og ákvörðun er tekin um, að hann afpláni það, sem eftir stendur af refsivist eða hælisvist, og telst þá

fyrning á fullnustu eftirstöðva refsingar og annarra dæmdra viðurlaga frá því, er slík ákvörðun var tekin. Ef fullnusta refsingar eða annarra viðurlaga samkvæmt 1. málsg. stöðvast af öðrum ástæðum en þeim, sem greinir í þessari málsgrein, telst fyrning frá því, að stöðvun varð.

8. gr.

Ný grein, 83. gr. a., orðist svo:

Fésetkarrefsing, sem ákveðin er með dómi, úrskurði eða sátt, fyrnist, þegar liðin eru 3 ár frá því að unnt var að fullnægja dómi, úrskurði eða sátt samkvæmt almennum ákvæðum laga. Ef fésetk er 500 000 krónur eða hærri er fyrningarfrestur þó 5 ár.

Fjárnám eða önnur trygging, sem aflað hefur verið fyrir sektinni fyrir lok fyrningarfrests, heldur þó gildi sínu.

Vararefsing við fésetk, sbr. 53. gr., fellur niður samkvæmt ákvæðum 1. mgr., nema fullnusta hennar sé hafin innan þar greindra tímamarka.

Eignarupptaka, sem ákveðin er með dómi, úrskurði eða sátt, fellur niður þegar liðin eru 5 ár frá því að unnt var að fullnægja ákvörðun um eignarupptöku. Í dómi er þó heimilt að ákveða að frestur sé allt að 10 árum. Ákvæði 2. mgr. gildir einnig um eignarupptöku.

Sá tími, sem fullnusta frestast vegna ákvæða skilorðsdóms eða skilyrtrar náðunar, telst ekki með fyrningarfresti.

9. gr.

Ný grein, 83. gr. b., orðist svo:

Dómi, úrskurði eða sátt um refsingu eða önnur viðurlög samkvæmt VII. kafla verður eigi fullnægt eftir andlát sakfellds manns, sbr. þó 2. málsg., nema lagaheimild sé til annars.

Nú hefur dómi, úrskurði eða sátt um eignarupptöku eigi verið fullnægt að nokkru eða öllu, þegar sakfelldi andaðist, og getur ríkissaksóknari þá krafist þess, að héraðsdómari í síðasta varnarþingi sakfellda kveði svo á með úrskurði að fullnægja skuli ákvæðum um eignarupptöku, enda stafi hún af hagnaði sakfellda af broti eða varði hluti, sem til hafa orðið við misgerning. Dómari getur þá breytt eignarupptökuákvæði svo, að í stað upptöku á hlut komi tiltekin fjárhæð. Úrskurður dómara sætir kæru samkvæmt ákvæðum XXI. kafla laga nr. 74/1974, og eru erfingjar hins látna réttir kæruaðilar.

Dómsákvæðum samkvæmt 2. málsg. 148. gr. og 2. málsg. 241. gr. er unnt að fullnægja eftir andlát dómfellda.

10. gr.

217. gr. orðist svo:

Hver, sem gerist sekur um líkamsárás, enda sé hún ekki svo mikil sem í 218. gr. segir, skal sæta sektum eða varðhaldi, en fangelsi allt að 1 ári, ef háttsemin er sérstaklega vitaverð.

Málssókn er opinber út af broti samkvæmt 1. málsg., og skal mál eigi höfðað nema almenningshagsmunir krefjist þess.

11. gr.

218. gr. orðist svo:

Hafi maður með vísvitandi líkamsárás valdið öðrum manni tjóni á líkama eða heilbrigði, og þessar afleiðingar árásarinnar verða taldar honum til sakar vegna ásetnings eða gáleysis, þá varðar það varðhaldi eða fangelsi allt að 3 árum, eða sektum, ef sérstakar málsbætur eru.

Nú hlýst stórfellt líkams- eða heilsutjón af árás eða brot er sérstaklega hættulegt vegna þeirrar aðferðar, þ. á m. tækja, sem notuð eru, svo og þegar sá, er sætir líkamsárás hlýtur bana af atlögu, og varðar brot þá fangelsi allt að 16 árum.

12. gr.

Ný grein, 218. gr. a., orðist svo:

Nú hefur sá, sem dæmdur er sekur um brot á 217. eða 218. gr., áður sætt refsingu samkvæmt þeim greinum eða honum hefur verið refsað fyrir brot, sem tengt er að öðru leyti við visvitandi ofbeldi, og má þá hækka refsingu allt að helmingi.

Samþykki til líkamsárásar veldur því, að refsingu, sem ella væri unnið til, má lækka. Nú varðar verknaður við 217. gr., og verður þá ekki refsað, þegar samþykki liggur fyrir.

Nú er líkamsárás unnin í áflogum eða átökum milli þess, sem henni veldur, og þess, sem misgert er við, og er þá heimilt að lækka refsingu eða jafnvel láta hana falla niður, þegar verknaður á undir 217. gr. Sama er, ef sá, sem verður fyrir tjóni, á upptök að átökum með árás, ertingum eða líku.

13. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. maí 1981.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarp þetta er samið af hegningarlöganefnd, en í henni eiga nú sæti dr. Ármann Snævarr, forseti hæstaréttar, formaður nefndarinnar, Jónatan Þórmundsson, prófessor, og Þórður Björnsson, ríkissaksóknari, en ritari nefndarinnar er Jón Thors, deildarstjóri. Frumvarpið var lagt fyrir Alþingi á 102. löggjafarþingi en hlaut ekki afgreiðslu.

Er frumvarpið þáttur í endurskoðun á ýmsum ákvæðum almennra hegningarlaga nr. 19/1940.

Frumvarpið skiptist í tvo meginþætti. Fjallar sá fyrri um ákvæði IX. kafla laganna um fyrningu sakar og brottfall viðurlaga og ákvæði tengd þeim, þar á meðal 59. og 60. gr. laganna, en sá síðari um ákvæði XXIII. kafla laganna um líkamsárásir og líkamsmeiðingar.

Með frumvarpinu fylgdi frá hegningarlöganefnd svohljóðandi greinargerð:

A. Greinargerð um sakarfyrningu og brottfall viðurlaga, 1.—9. gr. frv.

I.

Helstu nýmæli í reglum frumvarpsins um sakarfyrningu o. fl.

Með frv. er lagt til, að nýjar reglur séu settar um efni það, sem nú greinir í 80.—83. gr. almennra hegningarlaga, en jafnframt er vissum þáttum við þær aukið, svo sem getið verður hér síðar. Skal gerð hér í upphafi stutt grein fyrir helstu nýmælum í frumvarpinu:

1. Í frv. felst, að reglur um sakarfyrningu taki til allra brota, hvort sem þau lúta almennum hegningarlögum eða öðrum refsilögum utan þeirra, andstætt því sem nú er, sbr. upphaf 81. gr.

2. Lagt er til í frv., að öll brot séu háð fyrningu, nema þau, er ævilangt fangelsi liggur við. Samkvæmt 80. gr. gildandi laga fynast ekki brot samkv. XIV. kafla almennra hegningarlaga, ef refsing sú, sem til er unnið, fer fram úr sektum, svo og þau brot, þar sem refsing hefði orðið fangelsi þyngra en 8 mánuðir, enda fari þyngrsta refsing, sem við broti liggur, fram úr 6 ára fangelsi.

3. Frv. geymir tillögur um nýja fyrningarfresti og breyttan grundvöll þeirra. Viðmiðunin um fyrningu er meira reist á því í frv., hver refsimörk séu við einstök

brot, en hinu, hverja refsingu ætla megi að maður hefði unnið sér, eins og á stendur. Greinimarkinu um refsingu, sem til er unnið, er þó haldið í 1. tl. 5. gr. frv. varðandi fésektir.

4. Nýmæli er um bókhaldsbrot samkv. 262. gr. alm. hegningarlaga í 2. málsg. 5. gr. frv. Einnig er nýmæli í 3. málsg. 5. gr. um það, er háttsemi varðar við fleiri en eitt refsíákvæði, og skal þá miða fyrningarfrest brotanna við það ákvæði, er geymir þyngst refsímörk.

5. Um rof fyrningarfrests eru ákvæði í 6. gr. Er þar helsta nýmælið að lagt er til, að rannsókn gegn manni sem sökunaut bæði fyrir dómstól og fyrir lögreglustjóra (rannsóknarlögreglustjóra ríkisins) og löglærðum fulltrúum þeirra geti rofið fyrningu. 82. gr. alm. hegningarlaga er nú einskorðuð við dómsrannsókn í þessu sambandi. Stendur þetta nýmæli í tengslum við nýskipan á rannsókn opinberra mála með lögum frá 1976.

6. Sakarfyrningarreglur taka ekki nú beinlínis til annarra viðurlaga við broti en refsingar. Í 6. málsg. 6. gr. frv. er lagt til, að fyrning sakar valdi því, að viðurlög samkv. VII. kafla alm. hegningarlaga verði eigi heldur dæmd, svo og úrræði samkv. 2. málsg. 148. gr. og 2. málsg. 241. gr., en sérstakar reglur eru þó greindar um eignarupptöku.

7. Í alm. hegningarlögum segir eigi berum orðum um áhrif þess, að sök sé fyrnd. Í 4. gr. frv. segir beint, að þegar sök sé fyrnd, verði eigi refsáð fyrir háttsemina, og er þar lagt til, að lögskráð verði regla, sem löngu er dómhelguð. Í 6. gr. greinir einnig, að eigi verði þau viðurlög dæmd, sem um getur í 6. tölulið hér næst á undan, ef sök er fyrnd.

8. 83. gr. alm. hegningarlaga hefir verið endurskoðuð og efni hennar skipað í tvær greinar, 7. gr. og 8. gr. frv. Fjallar fyrri greinin um fyrningu á fullnustu refsivistar, sem dæmd hefur verið, eða hælsvistar. Eru reglur um þetta efni færðar til samræmis við hin norrænu refsilögin, en miklu skiptir, að þessar reglur séu samræmdar vegna laga 69/1963 um fullnustu norrænna refsidóma hér á landi. Reglur frv. eru talsvert rækilegri en hliðstæðar reglur í gildandi 83. gr. Síðari greinin, 8. gr., fjallar um fyrningu á fullnustu á dómum, úrskurðum eða sáttum, sem ákvarða sektarrefsingu eða eignarupptöku. Er það nýmæli, að reglur þessar taki til eignarupptöku. Í reglum frv. um sektarúrlausnir er greint milli þess, hvort sekt sé undir 500 000 krónum eða yfir, og telst fullnustufrestur 3 ár í fyrri tilvikum en 5 ár í hinu síðara.

9. Í almennum hegningarlögum eru eigi almennt ákvæði um áhrif andláts á fullnustu refsingar eða annarra viðurlaga við brotum, sem dæmd hafa verið, sbr. þó 4. málsg. 52. gr. um fésektir. Í 9. gr. frv. er tekin afstaða til ýmissa efna, er lúta að þessu, þ. á m. varðandi dóma út af eignarupptöku.

II.

Almennar athugasemdir um endurskoðun fyrningarreglnanna.

Ákvæði norrænna hegningarlaga um sakarfyrningu hafa sætt endurskoðun á síðustu árum, sbr. sænsku heildarlögin frá 1962, danska hegningarlagaþreitingu frá 1967, finnska lagaþreitingu frá 1969 og norska lagaþreitingu frá 1972. Hafa norrænu hegningarlaganefndirnar undirbúið þessar lagaþreitingar hver í sínu landi, en auk þess tók norræna hegningarlaganefndin mál þetta til meðferðar og samdi um það álitserð og tillögur árið 1966, sbr. Nordisk udredningsserie 1967, nr. 15. Eru vissulega rök til þess að hafa ákvæðin sem svipuðust í norrænu lögunum um þetta lagaatriði, ekki síst reglurnar um fyrningu á fullnustu refsinga og annarra refsikennibra viðurlaga vegna laganna um fullnustu norrænna refsidóma, sbr. hér á landi lög 69/1963.

Við endurskoðun þá, sem hegningarlaganefnd hefir nú framkvæmt á reglum um sakarfyrningu o. fl., hefir fyrst og fremst verið tekið mið af innlendri reynslu, svo og viðhorfum, sem stafa af breyttri skipan rannsóknar- og dómsvalds í opin-

berum málum, sbr. einkum lög um það efni frá 1976. Með tillögum hegningarlaga- nefndar er einnig stefnt að því að færa íslensk hegningarlög að því er varðar þetta lagaatriði til muna nær hinum norrænu hegningarlögum en nú er. Ýmsar reglur verða lögskráðar, ef frv. nær fram að ganga, sem eigi eru lögfestar nú. Hafa ber þó í huga, að refsiréttarfræðin hlýtur að ráða fram úr margvíslegum vandamálum í þessu efni, sem ógerlegt er að festa í lagatexta.

Ákvæði um sakarfyrningu og fyrningu á fullnustu refsingar og annarra viðurlaga eru í flestum hegningarlögum. Þau eru þó nokkuð sitt með hverju móti, bæði um það, hvaða brot séu háð fyrningu, og ekki síður hitt, hver fyrningartími sé um einstök brot og hvaða lagasjónarmið séu lögð til grundvallar fyrningarfresti. Enn fremur um það, með hverjum hætti fyrning verði rofin, svo að nokkur efni séu nefnd. Hér á eftir verður vikið að einstökum efnisatriðum þessa máls, og það rakið, hvernig frv. gerir ráð fyrir, að þau séu leyst.

III.

Athugasemdir við einstakar greinar frumvarpsins.

Um 1. og 2. gr.

Í 59. gr. og 60. gr. alm. hegningarlaga er nú kveðið svo á, að forsenda fyrir því, að skilorðsdómur verði tekinn upp til endurskoðunar vegna skilorðsrofs samkvæmt kröfu ákærvalds sé sú, að réttarrannsókn hefjist út af nýju broti eða öðru rofi á skilorði fyrir lok skilorðstíma. Vegna nýrrar skipunar á rannsókn opinberra mála með lögum 107, 108 og 109 frá 1976 sætir mál frumrannsókn hjá rannsóknarlög- reglu (lögreglu), og getur orðið allangur aðdragandi að því, að mál komi fyrir dóm. Rétt þykir því að miða forsendu fyrir endurskoðun skilorðsdóms við það, er mál kemur fyrir dóm eða rannsóknarlögreglustjóra, lögreglustjóra eða löglærða fulltrúa þeirra. Hér er beitt sama greinimarki og um rof fyrningarfrests samkv. nýrri orðun 4. mgr. 82. gr. hegnl., sbr. 4. mgr. 6. gr. frv. þessa. Vísast um frekari rökstuðning til athugasemda um það ákvæði hér á eftir.

Um 3. gr.

Hér er lagt til að bætt verði í fyrirsögn kaflans orðunum: brottfall viðurlaga, en um það fjallar nú 83. gr. laganna. Í frv. eru ákvæði um þetta efni í 7., 8. og 9. gr.

Um 4., 5. og 6. gr.

Í þessum greinum er tekin afstaða til margra efnispátta um fyrningu, og skal það nú rakið.

1. Hvaða brot séu fyrnanleg.

Samkvæmt 80. og 81. gr. alm. hegningarlaga fyrnast ekki a) brot samkv. XIV. kafla (brot í opinberu starfi), ef refsing, sem til er unnið, fer ekki fram úr sektum, svo og b) brot, þar sem þyngsta refsing, sem við broti liggur, fer fram úr 6 ára fangelsi og refsing sú, sem til er unnið, er þyngri en 8 mánaða fangelsi. Hegningarlaganefnd telur, að ekki séu rök til þess, að hafa sérreglur um brot samkv. XIV. kafla alm. hegningarlaga, og þess má geta, að um þau brot gilda almennar reglur um sakarfyrningu samkv. norrænu hegningarlögum, eins og þau eru nú úr garði gerð. Telja verður, að öll brot eigi að lúta fyrningu sakar, nema alveg sérstök gagnrök komi fram. Að svo stöddu telur hegningarlaganefnd, að brot, sem við liggur ævi- langt fangelsi, eigi ekki að vera háð fyrningu, en það eru nú manndráp, sbr. 211. gr., landráð, sbr. 86. gr., uppreisn, sbr. 98. gr., árás á Alþingi og æðstu stjórnvöld, landsdóm eða Hæstarétt, sbr. 100. gr., nauðgun, sbr. 194. gr., stórfelld líkams- árás, sbr. 218. gr., og rán, ef sökunautur hefur oftast en einu sinni verið dæmdur fyrir auðgunarbrot, sbr. 255. gr. Má raunar þykja líklegt, að refsímörk í sumum þessara brota verði endurskoðuð á næstunni, og er tillaga um það í þessu frv. að því er varðar líkamsmeiðingar samkv. 218. gr.

Tekið skal fram, að ákvæði frv. eru að þessu leyti í samræmi við dönsku hegningarlagaabreytinguna frá 1967, en í norsku hegningarlagaabreytingunni frá 1972 er settur sérstakur fyrningarfrestur, 25 ár, um brot sem varða ævilöngu fangelsi.

2. Eiga reglur almennra hegningarlaga um fyrningu sakar að taka til þeirra brota einna, sem um er mælt í þeim lögum.

Í upphafi 81. gr. alm. hegningarlaga er nú skýrlega kveðið svo á, að fyrningarreglur greinarinnar eigi aðeins við um brot, sem lúta almennum hegningarlögum, þ. e. að þær eigi ekki beint við um brot, sem lýst eru refsiverð í sérrefsilögum. Stundum eru sérstök fyrningarákvæði í refsilögum utan almennra hegningarlaga, þótt fremur fátítt sé, sbr. t. d. lög 68/1971, 48. gr., og lög 40/1978, 108. gr. (skattsektir), lög 4/1963, 14. gr. (lög um ráðherraábyrgð), lög 19/1971, 23. gr. (ábyrgð vegna útvarps-efnis), lög 87/1971, 15. gr. (um orlof), lög 12/1923, 22. gr. (um einkaleyfi), lög 25/1921, 9. gr. (brot á einkarétti Háskóla Íslands til útgáfu almanaks), lög 84/1933, 12. gr. (varnir gegn óréttmætum verslunarháttum o. fl.), sbr. hins vegar l. nr. 56/1978. Við brot samkv. sérrefsilögum, sem eigi hafa fyrningarákvæði að geyma, verður það álitamál, hvort unnt sé að beita ákvæðum 81. gr. almennra hegningarlaga með lögjöfnun, sbr. Íslenskar dómaskrár III, bls. 189—190. Ástæðan til þess, að fyrningarreglur alm. hegningarlaga eru ekki látnar taka beint til brota samkv. sérrefsilögum, er einkum sú, að sumum þeirra er auðvelt að leyna, og þau komast oft ekki upp, fyrr en löngu eftir að þau eru framin, sbr. t. d. undandrátt eigna og tekna undan sköttun, og ýmis önnur brot, sem fólgin eru í að hafa fé af opinberum sjóðum eða t. d. bókhaldsbrot, brot á byggingarlöggjöf, brunamálalöggjöf, heilbrigðislöggjöf o. fl. Þessi ástæða endist þó ekki til annars í hæsta lagi en að sérreglur séu settar um upphaf og lengd fyrningarfrests, sbr. sérákvæði í 5. gr. frv. um bókhaldsbrot og brot, sem fólgin eru í að skjóta eignum og tekjum undan sköttum o. fl. Eðlilegt þykir samkv. þeim almennum refsiréttarrökum, sem liggja til sakarfyrningar, að fyrningarákvæði alm. hegningarlaga taki einnig að höfuðstefnu til brota, er varða við sérrefsilög. Hitt verður að ráðast, hvort ástæða þyki til að setja sérákvæði um fyrningu í refsíákvæðum sérlaga. Óhaganlegt þykir að láta það velta á lögjöfnun, hvort ákvæðum alm. hegningarlaga verði beitt um svo mikilvægt atriði sem fyrningu, og slíkt veldur örðugleikum bæði í úrlausnum ákærvalds og dómstóla. Ákvæði 5. gr. í frv. þessu er reist á þessum sjónarmiðum, og tekur til allra brota, nema sérlög kveði annan veg á, en þau ákvæði ganga þá framar ákvæðum alm. hegningarlaga. Gegnir þessu einnig um sérrefsilagaákvæði, sem nú eru í lögum — þau halda gildi sínu og verða ákvæði alm. hegningarlaga að þoka fyrir þeim. Hegningarlaganefnd telur hins vegar, að þörf sé á endurskoðun á einstökum ákvæðum sérrefsilaga, er lúta að fyrningu. Þá endurskoðun hugsar nefndin sér heildstæða, þannig að hún taki einnig til annarra viðurlaga og efnisatriða í sérrefsilögum, svo sem varðandi sektarviðurlög þeirra, ákvæði um eignarupptöku og réttindasviptingu. Er vissulega tímabært að endurskoða ákvæði í sérlögum um refsingu og önnur viðurlög, sbr. og atriði eins og fyrningu, út frá samræmdum refsiréttarsjónarmiðum, enda stafa refsíákvæðin og viðurlagaákvæðin frá ýmsum tímum, og eru þau ekki ávallt reist á lagasjónarmiðum, sem samrýmast nútíma viðhorfum.

3. Lagasjónarmið, er hafa áhrif á lengd fyrningarfresta.

Í refsirétti er almennt viðurkennt, að það sé einkum saknæmi brots, sem ráða eigi lengd fyrningarfresta, þ. e. að því saknæmara sem brotið sé samkv. mati refsilöggjafans því lengri eigi fyrningarfrestir að vera. Að visu gripa hér þó einnig önnur sjónarmið inn í, svo sem það hversu broti sé auðleynt. Við úrlausn á því, hversu saknæmt brot sé, hefir refsilöggjöf aðallega stuðst við tvennskonar grundvöll. Önnur aðferðin er að miða saknæmi brots við það, hve refsing sú, sem til er unnið,

hefði orðið þung eins og á stendur og er þá tekið tillit til allra þeirra atriða, sem áhrif hafa á refsímatið. Hin aðferðin tekur mið af því, hve þung refsiviðurlög geti legið við broti. Fyrri aðferðin er að mestu lögð til grundvallar í 81. gr. alm. hegningarlaga, en þó ekki fullum fetum. Síðari aðferðin er hins vegar notuð í hinum norrænu refsilögum og víðast hvar í refsilögum utan Norðurlanda. Greinimark 81. gr. er sérgreint og tekur meir tillit til þess einstaka verknaðar, sem framinn hefir verið, og byggir á könnun allra atriða, sem orka á refsingu. Hin aðferðin er almennari og notast við utanverð atriði, þ. e. hver hin almennu refsímörk eru án tillits til sératvika máls hverju sinni. Refsímörkin sem slík eru þá talin veita visbendingu um það, hversu alvarlegt brot sé. Í því sambandi er þess að gæta, að þótt brot varði við ákvæði, er hefir þung refsiviðurlög að geyma, þá getur refsing orðið tiltölulega lág, sbr. t. d. 218. gr. alm. hegningarlaga.

Sú aðferð að miða fyrningarfresti við almenn refsímörk er stórum auðveldari lagaframkvæmd en tilhöggunin samkv. 81. gr. alm. hegningarlaga. Í síðara tilviki þarf að prófa mál oft út í hörgul, svo að gengið verði úr skugga um, hvort sök sé fyrnd. Þessa þarf hins vegar ekki í jafnríku mæli, ef við hin almennu refsímörk er miðað. Má því ætla, að veruleg vinna og kostnaður sparist við það að lögfesta síðari aðferðina. Frá sjónarmiði þjóðfélagsins er þetta vissulega mikilvægt og horfir til að létta álagi af rannsóknar-, ákæru- og dómsvaldi. Af þessum sökum, svo og til að samræma ísl. refsilöggjöf hinum norrænu refsilögum, er hér lagt til, í 5. gr. frv., að almennt verði fyrningarfrestir miðaðir við refsímörk, sbr. þó 1. tölulið 5. gr., þar sem við 2 ára frestinn er bæði miðað við refsímörk (1 árs fangelsi) svo og við það að refsing sú, sem til er unnið, fari ekki fram úr sektum. Er það tiltölulega lítið frávik frá meginreglunni, sem góð og gild rök mæla með. Þau vandkvæði, sem stafað geta í einstaka tilviki af því, að fyrningarfrestur verði óeðlilega langur, miðað við saknæmi brots, ef reglur frv. verða lögfestar, má leysa með því að ákærvald falli frá ákæru, svo sem heimilað er í lögum 74/1974.

4. Um einstaka fyrningarfresti, 5. gr. frv.

Samkv. frv. er gert ráð fyrir fjórum mismunandi fyrningarfrestum. Stafar það af því, að refsímörk eru svo rúm, að ærin þörf verður á sundurgreiningu brota, ef fyrning er látin velta aðallega á hinum almennu refsímörkum. Frestir verða þá 2, 5, 10 og 15 ár. Vegna þess fyrirvara í 1. tölulið 5. gr. frv., að miðað er öðrum þræði við refsingu, sem til er unnið, þ. e. sektir, þá mun allur þorri sérrefsilagabrota sæta 2 ára fyrningu, svo sem einnig er nú, enda varða þau sjaldnast þyngri viðurlögum en 1 árs fangelsi. 5 ára fyrningarreglan samkv. frv. horfir sumpart að því að þrengja fyrningu frá því, sem nú er, en sumpart rýmkar hún svið fyrningar. Um auðgunarbrotin myndi fyrningarfrestur oft lengjast úr 5 árum í 10, ef frv. yrði lögfest, því að samkv. 2. tl. 5. gr. frv. er 5 ára fresturinn miðaður við að eigi liggja þyngri refsing við broti en 4 ára fangelsi, en slíku er að jafnaði til að dreifa um auðgunarbrotin samkv. XXVI. kafla alm. hegningarlaga. Á hinn bóginn falla þau tilvik undir 5 ára regluna samkv. frv., þegar refsímörk eru 4 ára fangelsi þyngst án tillits til þess, hvort refsing, sem til er unnið, hefði farið fram úr 1 árs fangelsi, sbr. hins vegar 2. tl. 81. gr. alm. hegningarlaga um það atriði. Undir 10 ára fyrningarregluna í frv. koma sýnilega fleiri tilvik en undir 10 ára reglu 3. tl. 81. gr. alm. hegningarlaga. Þá fynast yfirleitt mun fleiri brot samkv. reglum frv. en nú er. 15 ára fyrningin er miðuð við, að þyngsta tímabundin refsing liggja við broti, oftast 16 ár, en sú tímabundna refsing getur þó hækkað vegna almennra ákvæða, sbr. 73., 94. og 101. gr. alm. hegningarlaga, sbr. ennfremur 2. mgr. 79. gr. Hins vegar eru þau brot ekki fyrnanleg skv. frumvarpinu, sem ævilangt fangelsi liggur við, sbr. 86., 98., 100., 194., 211. og 255. gr. (auk 218. gr., en frv. gerir ráð fyrir, að ævilöng fangelsisrefsing liggja ekki við því broti). Í heild sinni munu fyrningarfrestir lengjast samkv. reglum frv.

Í 2. málsg. 5. gr. frv. er lagt til, að sérstök fyrningarregla verði lögfest um bókhaldsbrot, sbr. 262. gr. alm. hegningarlaga, svo og um brot, sem fólgin eru í að menn skjóta sér með ólögumætum hætti undan greiðslu opinberra gjalda o. fl. Er sýnilega þörf á allöngum fyrningarfresti við þessi brot, þar sem upp um þau kemst oft allöngu eftir að brot er framið, og er tíðum örðugleikum bundið að ljósstra upp um þau. Sérákvæði í einstökum lögum ganga þó framar þessu almenna ákvæði, ef lögfest verður.

5. Um mat á því, hvaða refsímörk eigi við um háttsemi, sbr. einkum

3. málsg. 5. gr. frv.

Vera má, að fyrir liggja til úrlausnar háttsemi, sem varði við fleiri refsíákvæði en eitt (*concursum idealis*). Er þá lagt til í lokamálsgr. 5. gr. frv., að miða skuli fyrningarfrest við það refsíákvæði, sem geymir þyngstu refsiviðurlögin, sbr. að sínu leyti 77. og 78. gr. alm. hegningarlaga. Ákvæðið á hins vegar ekki við, þegar aðili hefur framið fleiri en einn refsiverðan verknað, samkynja eða ósamkynja, og á þá að meta fyrningu sérstætt við hvern verknað (brot) fyrir sig. Hitt er það, að röð samkynja eða eðlisskyldra brota, sem framin eru með tiltölulega litlu hléi, er stundum metin sem brofaheild (framhaldsbrot, raðbrot) þegar fyrning er virt, og hefst þá fyrning eigi fyrr en frá því, að síðasta brot (brotabáttur) var framið.

6. Um upphaf fyrningarfrests, 6. gr. frv.

1. málsg. 6. gr. frv. er óbreytt frá því, sem nú er í 82. gr. alm. hegningarlaga. Ýmsir örðugleikar eru í lagaframkvæmd á að afmarka upphaf fyrningarfrests, en ógerlegt er að leysa úr þeim álitamálum öllum í lagatexta. Tekið skal fram, að við nokkur auðgunarbrot, sem leiða til eða fela í sér tiltekið ástand, er ríkir um lengri eða skemmri tíma, þykir réttmætt að miða upphaf fyrningar við það, er maður kastar eign sinni á mun, sbr. 246. gr. alm. hegningarlaga, eða leggur launung á hann eða veitir honum viðtöku, enda sé hugrænum refsiskilyrðum fullnægt, sbr. 254. gr. alm. hegningarlaga.

2. málsg. 6. gr. frv. felur ekki í sér veruleg nýmæli. Ákvæði 126. gr. alm. hegningarlaga er dæmi þess, að eftirfarandi atvik ráði því, hvort háttsemi sé refsiverð. 218. gr. er dæmi þess, að tiltekin afleiðing þurfi að verða af háttsemi, þ. e. líkamsárás þarf að hafa þargreinda afleiðingu í för með sér.

3. málsg. 6. gr. frv. er efnislega í samræmi við núgildandi 82. gr. alm. hegningarlaga. Ákvæðið um, að skip komi til hafnar, þar sem isl. ræðismaður er, hefur verið fellt hér niður, og þykir það ekki eiga rétt á sér.

7. Um rof fyrningar.

Samkv. 2. málsg. 82. gr. alm. hegningarlaga stöðvast fyrningarfrestur, „er réttarrannsókn hefst gegn sökunaut út af broti“. Með því ákvæði er mörkuð sú stefna, að rannsókn fyrir lögreglu geti eigi rofið fyrningu, heldur þurfi til kasta dómstóls að koma. Með nýskipan á rannsókn opinberra mála með stofnun rannsóknarlögreglu ríkisins og breytingum á lögum um meðferð opinberra mála, sbr. lög 107, 108 og 109 frá 1976, eru teknir upp nýir rannsóknarhættir. Sæta mál frumrannsókn hjá rannsóknarlögreglu ríkisins, rannsóknardeildum dómstóla eða lögreglu. Kemur mál alloft eigi til meðferðar dómstóla, fyrr en miklu síðar en var eftir eldri reglum, nema beitt sé sérstökum dómmæltum aðgerðum, svo sem gæsluvarðhaldi. Svigrúm til að koma máli fyrir dómstóla er tiltölulega takmarkað, sbr. 74. gr. laga nr. 74/1974, svo sem henni er breytt með 12. gr. laga nr. 107/1976. Ef miðað er við að dómsrannsókn ein sé þess umkomin að rjúfa fyrningu, getur sök fyrnst, þótt mál hafi allengi verið til rannsóknar hjá rannsóknarlögreglu. Getur það leitt til óeðlilegra mála-

loka, með því að rannsókn kann að hafa beinst skýrlega gegn manni sem sökunaut. Því hefir verið haldið fram, að réttaröryggi sé betur borgið, ef miðað sé við dóm-rannsókn. Þess er þó að gæta, að lögreglu ber að skýra það skilmerkilega fyrir manni, hvort hann sé yfirheyrður sem sakaður maður eða t. d. sem vitni, sbr. 40. gr. laga nr. 74/1974. Þá verður það tíðara nú en áður var, að löglærðir fulltrúar (deildarstjórar) séu meðal starfsmanna rannsóknarlögreglu.

Í 4. málsgr. 6. gr. frv. er brotið upp á þeirri tilhögun, að fyrning sé rofin með rannsókn fyrir rétti eða lögreglustjóra (rannsóknarlögreglustjóra) eða löglærðum fulltrúum þeirra. Er farið hér nokkuð bíl beggja, og þá miðað við núverandi rannsóknarhætti og m. a. óbreytt efni 74. gr. laga nr. 74/1974, sbr. 12. gr. laga nr. 107/1976.

Svo sem glöggst kemur fram í texta frv., rofnar fyrning eigi við það, er rannsókn hefst hjá lögreglu, nema löglærður embættismaður fjalli um mál. Ætti það að stuðla að réttaröryggi. Rannsóknin verður að beinast að manni sem sökunaut, hvort sem hann kemur fyrir rétt eða rannsóknarlögreglu o. fl., þ. e. maður er skýrlega hafður fyrir sökum vegna tiltekins brots. Felst slíkt yfirleitt í bókunum í rannsókn málsins. Þess skal getið, að rannsókn getur hafist gegn manni sem sökunaut, þótt hann sé ekki nærstaddur og komi ekki persónulega fyrir dómara eða aðra þá, sem 4. málsgr. 6. gr. frv. greinir.

Í 4. málsgr. 6. gr. frv. er sérstaklega getið um sáttir. Rofnar fyrning við það, er manni er gefinn kostur á sátt, enda sé lögmætt að ljúka máli með þeim hætti.

Stöku sinnum er stjórnvaldi heimilt að gera manni refsingu, og í því tilviki rofnar fyrningarfrestur, þegar stjórnvaldið sakar mann um tiltekið brot sem heimild þessi nær til.

8. Rannsókn máls stöðvast.

5. málsgr. 6. gr. frv. endurtekur að megininntaki reglur 2. málsgr. 82. gr. alm. hegningarlaga, en geymir þó nýmæli.

Mat á því, hvort hætt hafi verið við rannsókn máls um óákveðinn tíma, kemur í hlut dómstóla, en ákærvaldið kann einnig að meta það fyrir sitt leyti. Verður ekki gefin um það efni öllu rækilegri vísbanding en nú er í 82. gr. Um þetta atriði hafa gengið dómur, sem telja má stefnumarkandi.

Það er nýmæli, að rannsókn, sem hætt er við vegna þess að handhafi ákærvalds ákveður að höfða ekki mál gegn sakborningi eða hverfur síðar frá ákæru, hefir eigi áhrif til rofa á fyrningu.

9. Réttaráhrif fyrningar, sbr. 6. mgr. 6. gr. frv.

Í 80. gr. alm. hegningarlaga segir ekki berum orðum, að fyrning valdi því, að refsingu verði ekki beitt. Ekki orkar það tvímælis, að fyrning veldur sýknu, enda er það löngu dómhelguð réttarregla. Þykir rétt að segja þetta beinum orðum í 6. málsgr. 6. gr. frv.

Samkv. ákvæðum IX. kafla alm. hegningarlaga tekur fyrning aðeins til refsingar, en ekki beinlínis til annarra viðurlaga við broti. Í samræmi við hin norrænu lögin þykir rétt að kveða svo á, sbr. 6. málsgr. 6. gr. frv., að fyrning taki einnig til annarra viðurlaga, sem greind eru í VII. kafla alm. hegningarlaga, þ. á m. réttinda-sviptingar og eignarupptöku, og enn fremur til úrræða samkv. 2. málsgr. 148. gr. og 2. málsgr. 241. gr. alm. hegningarlaga. Lagt er þó til, að sérstök ákvæði verði sett um eignarupptöku, þ. e. að fyrningarfrestur um hana verði ekki skemmri en 5 ár. Getur þá svo farið, að unnt sé að dæma eignarupptöku, þótt refsísök sé fyrnd, ef brot fyrnist á 2 árum að því er refsingu varðar. Lagt er til, að fyrningarfrestur verði 10 ár um eignarupptöku samkv. 3. tl. 69. gr. (munir eða ávinningur, sem aflað hefir verið með broti), svo og um hliðstæða eignarupptöku í sérlögum, nema þau kveði öðruvísi á.

Meginreglan um réttindasviptingu í 6. málsgr. 6. gr. frv. tekur einnig til slíkra viðurlaga samkv. sérrefsilögum, nema þau geymi aðra reglu.

Bent skal á, að í 6. málsgr. 6. gr. frv. er ekki kveðið á um ómerkingu ummæla, sbr. 1. málsgr. 241. gr. alm. hegningarlaga. Tekur fyrning á refsísök ekki fyrir, að ummæli séu ómerkt. Gert er ráð fyrir, að afstaða sé tekin til áhrifa fyrningar varðandi ómerkingu með nýrri skipan á efni 29. gr. alm. hegningarlaga.

Um 7., 8. og 9. gr.

Um fyrningu á fullnustu refsingar og annarra viðurlaga, sbr. 7. og 8. gr. frv.

Í 83. gr. núgildandi alm. hegningarlaga er ákvæði um brottfall refsingar, sem dæmd hefir verið eða ákveðin með öðrum hætti, ef ekki er byrjað að fullnægja henni innan tiltekinna fresta. Sérákvæði er sett um það, er fullnusta er að visu byrjuð, en hún hefir stöðvast.

Í frv. er mælt fyrir um þetta efni í tveimur greinum, 7. gr. og 8. gr. Í fyrri greininni eru fyrirmæli um fyrningu á fullnustu refsivistar og hælsvistar, en í síðari greininni um fullnustu á fésektum, sem dæmdar hafa verið, úrskurðaðar eða ákvarðaðar með sátt, svo og varðandi eignarupptöku, sem dæmd hefir verið eða ákvörðuð á framangreindan hátt. Þykir glegggra að mæla fyrir um þetta efni í tveimur greinum en einni, enda yrði ein grein, sem tæki til þessa hvors tveggja, óhæfilega löng. Tekið skal fram, að hegningarlaganefnd leggur áherslu á, að greinataal í alm. hegningarlögum haldi sér sem mest, og er því lagt til, að nýjar greinar, er tengist fyrningu, fái greinatalið 83. gr. a og 83. gr. b, sbr. hér á eftir.

1. Um 7. gr.

Í 1. málsgr. er aðalbreytingin frá 83. gr. núgildandi laga sú, að hér er einnig kveðið á um fyrningu á öðrum viðurlögum en refsingu, sem fela í sér nauðungarvist á hæli. Enn fremur er breytt nokkuð til um fresti frá því, sem er í 83. gr. Vegna laga um fullnustu norrænna refsídóma, sbr. lög 69/1963, skiptir miklu máli að samræma norrænar reglur um fyrningu á fullnustu dóma um refsingu og önnur viðurlög. Er 7. gr. frv. við það miðuð, að samskonar reglur verði hér um þetta efni sem á hinum Norðurlöndunum. Frestirnir kunna að þykja nokkuð margbrotnir, en í því efni er fylgt fordæmi hinna norrænu laganna. Fyrningarreglur þær, sem hér er lagt til, að lögfestar verði, varða t. d. hælsvistun samkv. 62., 66. og 67. gr. alm. hegningarlaga, sem ídæmd hefur verið.

Í 2. málsgr. er það nýmæli, að upphaf fyrningarfresta skuli miða við það, er dómur verður aðfararhæfur. Er þar lagt til, að lögfest verði regla, sem nú gildir óskráð, að því er ætla verður. Unnt er að fullnægja dómi, þegar dómsmálaráðuneyti berast dómsgerðir með áritun ríkissaksóknara um að málinu verði ekki áfrýjað eða dómur Hæstaréttar.

Ákvæði 3. málsgr. er efnislega í samræmi við efni 3. málsgr. 83. gr. alm. hegningarlaga og 1. mgr. þessarar greinar, en bætt er við fyrirmæli um skilyrta náðun.

Í 4. málsgr. er tekið sérstaklega fram, með hverjum hætti fyrning verði rofin, þ. e. að hún rofni, þegar fullnusta refsídóms hefst.

Ákvæði 5. málsgr. fjallar um það, er nokkur hluti refsivistar eða annarrar hælsvistar hefir verið tekinn út, en fanga er síðan veitt reynslulausn eða skilyrt náðun eða fullnusta stöðvast með öðrum hætti. Er kveðið á um fyrningarfrest, ef skilorð er rofið. Greinin er byggð á þeim grundvelli, að eftirstöðvar beri að meta sjálfstætt. Ef eftirstöðvar eru t. d. 8 mánuðir af 16 mánaða upprunalegri refsingu, þá á fyrningarfrestur 1. töluliðs við, en eigi 2. töluliðs.

Rétt er að taka fram, að þegar dómur dæmir tvennskonar refsitugundir, refsivist og fésekt, þá á að meta hvora refsitugundina sérstætt, þannig að um refsivist fari samkv. 7. gr., en um fésekt samkv. 8. gr.

2. Um 8. gr.

Í þessari grein eru ákvæði um fyrningu á fullnustu á fésekt og vararefsingu hennar, svo og um eignarupptökuákvæði dóms, úrskurðar og sáttar.

Samkv. 83. gr. alm. hegningarlaga er fyrningarfrestur um fullnustu fésektar nú ávallt 5 ár. Í norrænu hegningarlögum, svo sem þeim hefir nú verið breytt, í tilefni af lögum um fullnustu norrænna refsídóma, er yfirleitt um tvennskonar fresti að ræða, 3 ár um lægri fésektir, en 5 ár um hinar hærri. Í samræmi við þetta er lagt til, að fyrningarfrestur verði 3 ár um sektir undir 500 000 krónum, en 5 ár um sektir 500 000 krónur og hærri. Í frv. er lagt til að gerð verði sú meginbreyting varðandi fyrningu sektarrefsingar, að sekt fyrnist alfarið þegar liðinn er tilskilinn fyrningartími, 3 ár eða 5 ár, þannig að þá fellur niður sá hluti sektar, sem ónnheimtur er, eða sektin öll, ef innheimta er ekki hafin. Í 2. mgr. er þó lagt til að sett verði ákvæði til þess að verjast því að glata sektarfénu alveg. Hafi verið gert fjárnám eða tekin trygging fyrir sektinni áður en sektin fyrnist, helst sú trygging þrátt fyrir fyrninguna á sektinni. Er þetta fyrirkomulag tekið upp til samræmis við ákvæði hinna norrænu hegningarlaganna og einnig til þess að tryggja sektarþola gegn því að svo til endalaust sé hægt að halda sekt frá því að fyrnast með því að ná greiðslu upp í sektina, svo sem stundum hefir viðgengist samkvæmt núgildandi reglu.

Í 3. málsg. er nýmæli, sem lýtur að fullnustu á vararefsingu, sem ákveða skal við fésekt samkv. 1. málsg. 54. gr. alm. hegningarlaga, þ. e. varðhald eða fangelsi. Fellur vararefsing niður samkv. því, er segir í 1. málsg. þessarar greinar frv., þ. e. eftir sömu reglum og gilda um fésektina og fullnustu hennar.

Í 4. málsg. er nýmæli um fyrningu á fullnustu eignarupptöku, sem ákveðin er í dómi, úrskurði eða sátt. Eru engin almenn ákvæði um eignarupptöku að þessu leyti í gildandi lögum. Er ótvíræð þörf á ákvæði um þetta efni, svo sem nú er á hinum Norðurlöndunum. Er lagt hér til, að 5 ára frestur verði lögmæltur, en þó svo að heimilt sé í dómi að tiltaka lengri frest, allt að 10 árum frá dómsuppsögu. Eru nokkur rök til þess að tiltaka rýmri frest um eignarupptöku en fésekt, m. a. vegna þess að hér er oft til að dreifa háum fjárhæðum og auk þess er hér ekki fyrir að fara slíku þvingunarúrræði við innheimtu sem vararefsingin er um fésektir. 10 ára reglan veitir m. a. svigrúm til að dreifa innheimtu á upptökufé yfir alllangt árabil. Í niðurlagi málsgreinarinnar er sett ákvæði um að trygging, sem aflað hefir verið fyrir greiðslu upptæks verðmætis, sé ekki háð fyrningu og að um hana gildi sömu reglur og um tryggingu fyrir sektargreiðslu skv. 2. mgr.

Í 5. málsg. eru ákvæði um að sá tími, sem fullnusta frestast vegna skilorðsdóms eða skilyrtrar náðunar, teljist ekki til fyrningarfrests, sbr. að sínu leyti ákvæðin í 7. gr. frv.

3. Um 9. gr.

Í 4. málsg. 52. gr. alm. hegningarlaga er ákvæði um það, að sekt verði ekki innheimt í dánarbúi sökunauts, nema heimild sé til þess í lögum, og er slíkum heimildum til að dreifa í fáeinum tilvikum. Er þetta eina ákvæðið í alm. hegningarlögum um áhrif andláts á fullnustu refsingar eða annarra viðurlaga. Refsingu eða öðrum þeim viðurlögum, sem fela í sér hælisvíst, verður vitaskuld ekki fullnægt eftir andlát viðkomanda, og sama gegnir um réttindasviptingu. Sektum og eignarupptöku verður hins vegar fullnægt, svo og t. d. dómsákvæðum samkv. 2. málsg. 148. gr. og 2. málsg. 241. gr. alm. hegningarlaga. Heppilegt þykir, að sett verði ákvæði um þessi efni í alm. hegningarlögum, og mælir 8. gr. frv. fyrir um það.

Í sambandi við 1. málsg. athugast, að hún mælir að sínu leyti fyrir um sama efni og 4. málsg. 52. gr. að því er tekur til sekta, en ekki er þó lagt til, að það ákvæði verði numið úr lögum, enda varðar það að auki tiltekið efnisatriði.

Samkv. 2. málsg., sbr. 1. málsg., verður meginreglan sú, að ekki sé unnt að fullnægja ákvæðum dóms, úrskurðar eða sáttar um eignarupptöku eftir andlát sak-

fellda. Ef eignarupptaka varðar hagnað af broti eða hlut, sem orðinn er til fyrir misgerning, þykir það heppilegur millivegur að heimila ríkissaksóknara að bera mál undir héraðsdómara með kröfu um, að ákvæði um eignarupptöku verði fullnægt. Ber mál undir dómara, þar sem sakfelldi átti síðast heimilisvarnarþing. Ef sakfelldi átti hér eigi heimili, veltur það á ákvörðun ríkissaksóknara, hvar mál verður lagt fyrir dóm. Í 2. málslið er lagt til, að heimilað verði, að dómari geti breytt eignarupptökuákvæði svo, að í stað hlutar verði fjárhæð gerð upptæk. Ákvæði þetta er mjög í samræmi við önnur norræn refsilög.

Í 3. málsgr. segir, að dómsákvæðum samkv. 2. málsgr. 148. gr. og 2. málsgr. 241. gr. sé unnt að fullnægja eftir lát dómfellda.

Greinin tekur ekki til ákvæða dóms, úrskurðar eða sáttar um fébætur, þ. á m. miskabætur, og eigi heldur eðli máls samkvæmt til ómerkingar ummæla, sbr. 1. málsgr. 241. gr.

Í frv. er eigi ákvæði um það, er sökunautur andast áður en refsing eða önnur viðurlög eru dæmd eða ákveðin með öðrum hætti. Verður refsingu og öðrum viðurlögum þá yfirleitt eigi beitt.

IV.

Áhrif gildistöku nýrra fyrningareglna.

Í frv. þessu eru eigi ákvæði um beitingu hinna nýju fyrningareglna um brot, sem framin eru fyrir gildistöku laganna. Um það gilda ákvæði 2. gr. og 2. gr. a alm. hegningarlaga og grunnreglur, sem leiða má af þeim. Ef sök er fyrnd við gildistöku laganna samkv. þeim reglum, sem áður giltu, verður refsingu eigi beitt. Gert er og ráð fyrir, að brot, sem framin voru fyrir gildistöku laganna, en voru þó ófyrnd þá, lúti eldri fyrningareglum, nema yngri reglur séu hagstæðari fyrir sakborning, en þá eiga þær við. Beita verður hvorum flokki fyrningareglna fyrir sig heildstætt, er þetta er metið. Afleiðingin verður að vísu sú, að um alllangan tíma verður að taka tillit til tvennskonar fyrningareglna, en hin mikilvæga grundvallarregla um að hegningarlög megi ekki vera afturvirk er oft og einatt slíku verði keypt.

B. Greinargerð um líkamsárásir og líkamsmeiðingar, 10.—12. gr. frv.

Meginákvæðin um líkamsárásir og líkamsmeiðingar eru í 217.—219. gr. almennra hegningarlaga. Taka 217. og 218. gr. til líkamsárása sem framar eru af ásetningi, en 219. gr. varðar tjón á líkama eða heilbrigði, er hlýst af gáleysi manns. Ákvæði 217. gr. nær almennt til minni háttar líkamsárása, en 218. gr. til hinna meiri háttar líkamsmeiðinga, þegar manni er valdið með líkamsárás „tjóni á líkama eða heilbrigði.“ Líkamstjón, sem valdið er af gáleysi, á því aðeins undir 219. gr., að tjón það, sem af verknaði hlýst, sé slíkt sem í 218. gr. getur. Í lagaframkvæmd hafa myndast nokkuð skýrar dómvenjur um skilin milli 217. og 218. gr., sbr. og 219. gr., einkum að því er varðar afleiðingar verknaðar.

Við endurskoðun á almennum hegningarlögum, sem nú fer fram af hálfu hegningarlaganefndar, hefir þótt ástæða til að leggja til nokkrar breytingar á ákvæðum um líkamsárásir og líkamsmeiðingar. Skal gerð stutt grein fyrir þeim til yfirlits, en nánar verður vikið að efni ákvæðanna í athugasemdum við þau hér á eftir:

1. Í frv. er lagt til, að efni 218. gr. almennra hegningarlaga verði greint í tvær málsgreinar og með mismunandi refsimörkum, sbr. 1. og 2. málsgr. 11. gr. frv. 218. gr. tekur nú yfir geysiviðtækt efnissvið, og þykir eðlilegra að hluta það niður, svo sem fram kemur nánar í athugasemdum við 11. gr.

2. Refsimörkum er breytt svo í frv. frá því, sem nú er, að lagt er til, að líkamsárás samkv. 217. gr. varði því aðeins fangelsi, að háttsemin sé sérstaklega stórfelld, þ. á m. vegna þess háska, sem af henni gat stafað. Í 11. gr. frv. er lagt til, að ný refsimörk verði lögfest fyrir líkamsmeiðingar samkv. 218. gr., þ. e. varðhald

eða fangelsi allt að 3 árum eða fésekt, ef sérstakar málsbætur eru, sbr. 1. málsg. en verknaður varði fangelsi allt að 16 árum, ef 2. málsg. á við. Brot samkv. 218. gr., sbr. 11. gr. frv., varðar því eigi ævilöngu fangelsi, svo sem nú er.

3. Enn er lagt til í frv., að breytt sé saksóknarháttum samkv. 217. gr. alm. hegningarlaga, sbr. 10. gr. frv., og afnumið það ákvæði, að sókn sakar út af broti á greininni geti verið í höndum þeirra, sem misgert er við. Verður saksókn þá opinber út af þessu broti, ef þetta ákvæði frv. verður lögfest. Mjög oft eru mál út af brotum á þessu ákvæði afgreidd með dómsátt, og er kveðið svo á í frv., að mál skuli eigi höfða, nema almenningshagsmunir krefjist þess.

4. Þá er lagt til, að ný grein, 218. gr. a, verði lögfest, er mælir fyrir um ítrekun brota, er fela í sér líkamsárásir eða líkamsmeiðingar, svo og reglur, er varða samþykki til slíkra brota og enn fremur sérregla um heimild til refsilækkunar eða refsniðurfalls, þegar líkamsárás er unnin í áflogum eða átökum milli þess, sem fremur hana, og hins, sem misgert er við.

Athugasemdir við einstakar greinar.

Um 10. gr.

Í greininni felast tvær breytingar á efni 217. gr., 1) að háttsemi varði því aðeins fangelsi að hún sé sérstaklega vítaverð og 2) að horfið verði frá þeirri skipan, að sókn sakar geti sá átt, sem misgert er við. Eigi þykja það eðlilegir saksóknarhættir í refsímáli út af líkamsárás, að einstaklingur höfði mál, og samrýmist það vart viðhorfum í refsirétti og opinberu réttarhari nú á tímum. Tekið skal fram, að mjög er fátítt, að einstaklingur sæki sök samkv. 217. gr. Alltítt er, að viðurlög fyrir brot á greininni séu ákveðin með dómsátt. Orðalagið í 2. málsg. 10. gr. um, að mál skuli eigi höfða, nema almenningshagsmunir krefjist þess, er að sínu leyti hið sama og í 24. gr. laga nr. 74/1974 um meðferð opinberra mála og er það lagt á vald ríkissaksóknara að meta hvort mál skuli höfða.

Um 11. gr.

Skilin milli 217. og 218. gr. alm. hegningarlaga þykja í meginráttum vera eðlilega mörkuð í lögnum, eins og þau eru nú úr garði gerð. Refsimörk 218. gr. eru geysihá, og er það skiljanlegt, þar sem margvísleg og sundurleit tilvik lúta greininni. eru refsímörk varðhald eða fangelsi allt að 16 árum eða ævilangt. Innan ákvæðisins rúmast líkamsmeiðingar, sem eigi stafa varanlegt mein af, en auk þess tekur ákvæðið til stórfelldra líkamsmeiðinga, og m. a. þess, er bani hlýst af líkamsárás. Orkar það tvímælis að skipa svo sundurleitum tilvikum ósundurgreint í sama ákvæði. Hér er þess einnig að geta, að samkv. 1. tl. 130. gr. laga um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 skal fara fram sókn og vörn í málum, þar sem refsing fyrir brot getur varðað yfir 8 ára fangelsi. Kemur ákæra, sem lýtur að 218. gr., undir þetta ákvæði, svo sem refsímörkum hennar er farið. Veldur það því, að sókn og vörn þarf ávallt að fara fram í þessum málum. Er það til verkauka fyrir ríkissaksóknara og horfir til verulegs kostnaðarauka við rekstur máls, og bitnar það á dómfellða og á hinu opinbera um skör fram.

Í 11. gr. frv. er lagt til, að efni 218. gr. verði skipað í tvær málsgreinar. Fjallar 1. málsg. um líkamsmeiðingar, en 2. málsg. um stórfelldar líkamsmeiðingar. Refsimörk í 1. málsg. eru varðhald eða fangelsi allt að 3 árum eða sektir, ef sérstakar málsbætur eru. Refsimörk samkv. 2. málsg. eru fangelsi allt að 16 árum. Með þessari tvígreiningu er unnt að stýra fram hjá þeim annmörkum sem greindir voru og stafa frá saksóknarháttum 130. gr. laga nr. 74/1974, en refsiréttarrök leiða og til þessarar skipunar. Ákærvaldið markar stefnu hverju sinni með ákæruskjali og greinir, hvort ákært verði samkv. 1. eða 2. málsg. 218. gr., þótt raunar sé hugsanlegt, að ákært verði samkv. 2. málsg. 218. gr. aðallega, en samkv. 1. málsg. til vara. Ef ákært er einvörðungu út af broti á 1. málsg. 218. gr., svo sem lagt er til, að henni verði

skipað með frv., verður eigi lögbundið að viðhafa sókn í málinu. Hins vegar er þessu annan veg farið, ef ákæra lýtur að 2. málsgr. 218. gr., sbr. 2. málsgr. 11. gr. frv.

Svo sem reifað hefir verið, er lagt til í 11. gr. frv., að líkamsrásir samkv. 218. gr. verði greindar í tvo flokka, líkamsmeiðingu, sbr. 1. málsgr. 11. gr. og stórfellda líkamsmeiðingu, sbr. 2. málsgr. 11. gr. Verða meginflokkar líkamsmeiðinga samkv. 217. og 218. gr., sbr. 10. og 11. gr. frv., þá tveir eins og áður, líkamsrásir samkv. 217. gr. og líkamsmeiðingar samkv. 218. gr., en þær greinast í tvær deildir, eins og lýst var. Bent skal á að líkamsmeiðing getur verið stórfelld, bæði vegna aðferðar sem notuð er og afleiðingar hennar. Tekið skal fram, að 10. og 11. gr. frv. raska að engu skilunum milli 217. og 218. gr. alm. hegningarlaga, svo sem þau eru nú, og haggja því ekki heldur við efnissviði 219. gr. Mörkin milli 1. og 2. málsgr. 11. gr. frv. (1. og 2. málsgr. 218. gr.) yrðu væntanlega tiltölulega fljótlega ákvörðuð af dómvæningjum, og geta þau naumast valdið neinum umtalsverðum örðugleikum í lagaframkvæmdinni.

Um 12. gr.

Hér er lagt til, að ný grein, 218. gr. a, verði lögfest varðandi líkamsrásir og líkamsmeiðingar. Í þessari grein eru nýmæli, þótt reglur um samþykki og átök ráðist raunar af almennum reglum refsiréttarins, og séu því íslenskar réttarreglur, þótt óskráðar séu. Þykir réttara að lögfesta þær, með því að þær skipta verulegu máli, þegar beita á ákvæðunum um ofangreind brot.

1. Ítrekun.

Líkamsrásir og líkamsmeiðingar eru meinleg brot fyrir einstaklinga, sem misgert er við, og fyrir þjóðfélagið í heild sinni. Í 1. málsgr. 12. gr. er lagt til, að lögfest verði sérstök ítrekunarregla um líkamsmeiðingar, er einnig taki til ofbeldisverka, sem eigi varða 217. og 218. gr. Má samkv. því hækka refsingu allt að helmingi hennar, ef brot er ítrekað, að aðgættum reglum 71. gr. alm. hegningarlaga. Sérstakar ítrekunarreglur um líkamsmeiðingar eru víða erlendis í hegningarlögum.

2. Samþykki.

Í 2. málsgr. 12. gr. er lagt til, að lögfestar verði reglur um samþykki í sambandi við líkamsmeiðingar. Þegar gilt samþykki liggur fyrir til brots er varðar við 217. gr., verður ekki refsað samkv. því, er hér greinir, en ella veldur gilt samþykki því, að refsingu, sem ella væri unnið til, má lækka eftir mati dómstóla. Reglan um, að samþykki geti leyst undan refsingu við minni háttar líkamsrás, er talin gilda nú, þótt ólögfest sé, samkv. almennum viðhorfum í refsirétti. Refsilækkunarheimild er nýmæli.

3. Áflog, átök.

Í 3. málsgr. er lagt til, að lögfest verði heimild til að lækka refsingu eða jafnvel láta hana falla niður, ef líkamsrás er unnin í áflogum eða átökum milli þess, sem henni veldur, og manns, sem misgert er við. Refsiniðurfelling er þó einskorðuð við, að háttsemi varði við 217. gr., og á hún ekki við, ef verknaður varðar við 218. gr. Heimildir þessar eiga einnig við að efni til ef sá, sem verður fyrir tjóni, á upptök að átökum með árás, ertingum eða líku, og er þessa sérstaklega getið í frumvarps-textanum. Atvik þau, sem greind eru í þessari grein, geta sumpart fallið undir 74. og 75. gr. alm. hegningarlaga, sem stundum er beitt í lagaframkvæmd við refsí-ákvörðun út af líkamsrásum. Allt að einu er þörf á sérreglum hér um þessi atvik. Ekki haggar ákvæði 3. málsgr. 12. gr., ef lögfest verður, við gildi 74. og 75. gr. alm. hegningarlaga.